

TURINYS

PROLOGAS	9
1 DALIS	
SLAPTOS SVAJONĖS	16
1 SKYRIUS	„Kalbėjau su caru apie Nobelio bandymus“ 20
2 SKYRIUS	Ieškant gilesnės prasmės 38
3 SKYRIUS	Lėtas atsisveikinimas su Rusija 61
4 SKYRIUS	Maištas prieš tėvą. 80
5 SKYRIUS	Nobelio sprogimas 99
6 SKYRIUS	„Braška visos siulės“ 122
7 SKYRIUS	Košmaras Niujorke 147
8 SKYRIUS	Naujos sprogstamosios medžiagos kūrimas 164
2 DALIS	
MEDICINOS TAMSOJE	186
9 SKYRIUS	„Apetitas dinamitui auga“ 190
10 SKYRIUS	„Duok Dieve, Alfredui gerą žmoną!“ 209
11 SKYRIUS	Kūrimo džiaugsmas, įsimylėjimas ir medicinos proveržis . . 233
12 SKYRIUS	Brolių kivičių, meilės krizių ir svajonių apie taiką metas. . . 259
13 SKYRIUS	„Didžiausia klaida: nesukūrė šeimos“ 294
3 DALIS	
NESIBAIGIANČIOS MOKSLO UŽDUOTYS	318
14 SKYRIUS	Švietimo triumfas. 323
15 SKYRIUS	Saugumo policijos asmens byla Nr. 326: Alfredas Nobelis . . 340
16 SKYRIUS	Šalin ginklus! 356
17 SKYRIUS	Namų pasiilgęs „žmonijos geradarys“ 388
18 SKYRIUS	Skandalas dėl patento, oro balionas ir paskutinis testamentas. 411

4 DALIS

VISAS DĖMESYS NORVEGIJAI IR TAIKAI	438
19 SKYRIUS „Didingas pripažinimas“	443
20 SKYRIUS „Kova dėl milijonų“	460
21 SKYRIUS Žvilgsniai krypsta į Švediją ir Norvegiją	480
EPILOGAS – DAUGIAU NEI PO ŠIMTO METŲ	487
KAS NUTIKO PASKUI?	490
AUTORĖS PADĖKA	493
ŠALTINIAI IR IŠNAŠOS	497
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	541
NUOTRAUKŲ SĄRAŠAS	559
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	561
GIMINĖS MEDIS	573

Prologas

Telegrama pasiekia Švediją 1896 metų gruodžio 10 dieną: naktį iš trečiadienio į ketvirtadienį, tiksliau apie antrą valandą, savo viloje Italijos mieste San Reme netikėtai mirė 63 metų Alfredas Nobelis. *Aftonbladet* spėja paskelbti žinią dar tą pačią dieną. „Kiekvienas išsilavinęs švedas gedi vieno iškiliausių mūsų tautiečių“, – rašo laikraštis, tačiau vengia klausimo, kuris netrukus kils visiems: kam atiteks jo turtas?

Laikraščių puslapiuose spekuliacijos šia tema įsibėgėja jau artimiausiomis dienomis ir šmėkščioja tarp nekrologų lyg godumo žiburiai gedulo tamsoje. Teigiama, kad turtas, „vertinant mūsų standartais, yra milžiniškas“. Vien metinės pajamos gali būti milijoninės.

Žurnalistai greitai sumeta: garsusis išradėjas Alfredas Nobelis buvo nevedęs ir neturėjo vaikų, gerai žinomų jo brolių Roberto ir Ludvigo taip pat nebėra tarp gyvųjų, todėl netrukus visi rašantys drąsiai ima skelbti žinią, kad „didžiulis“ palikimas bus padalytas Roberto ir Ludvigo vaikams. Vis dėlto inžinierius Salomonas Augustas Andrée netrunka priminti, kad Alfredas Nobelis visai neseniai žadėjo 26 000 kronų kitam jo bandymui oro balionu pasiekti Šiaurės ašigalį. Andrée pabrėžia, kad iš tos sumos kol kas išmokėta tik 10 000.

Minėtų brolių vaikų yra keturiolika. Pirmagimis Ludvigo sūnus Emanuelis, taip pat Roberto pirmagimis Hjalmaras išskuba į Italiją dar gruodžio 8 dieną, vos tik sužinoję apie dėdę ištikusį insultą. 37-ėjų Emanuelis gyvena Sankt Peterburge ir buvo Alfredui artimiausias iš brolių vaikų. 33-ėjų

Hjalmaras taip pat palaikė gana glaudžius ryšius. Abu asmeniškai yra patyrę dėdės dosnumą. Dar lapkričio mėnesį Emanuelis bandė padėti Alfredui rasti gerą gydymosiios mankštos specialistą, kuris pagerintų kraujo apytaką ir sumažintų širdies problemas.

Deja, nė vienas pusbrolių nespėjo atvykti laiku. Taip pat ir Alfredo Nobelio bendradarbis 26-erių Ragnaras Sohlmanas, kuris išgirdęs šokiruojančią naujieną irgi skubiai išvyko į pietus.

Tik gruodžio 10-osios vakarą visi trys atsiduria prie velionio lovos, prislėgti sielvarto ir suvokimo, kad Alfredas baigė savo dienas taip, kaip daugiausia ir gyveno.

Vienišas.

*

Testamentas saugomas banke *Stockholms Enskilda Bank*. Alfredas Nobelis liudininkų akivaizdoje pasirašė jį beveik lygiai prieš metus, 1895-ųjų lapkričio pabaigoje. Brolių vaikai nežino apie jo egzistavimą.

Vokas atplėšiamas gruodžio 15 dieną, antradienį, banko padalinyje, kuris įsikūręs senamiestyje esančioje Mažojoje Naujojoje gatvėje. Tam tikros turinio dalys telegrafu išsiunčiamos San Reme esantiems Emanueliui ir Hjalmarui. Vėlų tos pačios dienos vakarą jie pasibeldžia į Ragnarą Sohlmano duris ir perduoda informacijos apie paskutinį dėdės norą santrauką: Alfredas prašė perpjauti jam arterijas ir vienu iš dviejų testamentų vykdytojų paskyrė Ragnarą.

Visi yra apstulbę. Italijoje esančioje viloje tarp popierių jie rado kitą testamentą, pasirašytą 1893-iaisiais. Akivaizdu, kad jis nebegalioja. Kokie gali būti pakeitimai?

Savaitgalį San Remą pasiekia laiškas su pilnu testamentu nuorašu. Kambarėje tvyro slegianti atmosfera. Brolių vaikams atiteksianti dalis sumažėjo – giminaičiams dėdė atseikėjo tik kruopelytę savo turto. Testamente juodu ant balto parašyta, kad visos Alfredo Nobelio akcijos ir nekilnojamasis turtas turi būti parduotas, o beveik visas gautas kapitalas laikomas specialia-me fonde. Alfredo valia iš palūkanų gauti pinigai turi tapti kasmetine premija, išmokama „tiems, kurie tais metais atnešė žmonijai daugiausia naudos“,

visiškai nepriklausomai nuo to, kurioje pasaulio vietoje jie gyvena. Tas apibūdinimas netinka nė vienam Nobelio giminaičiui, kad ir kokie brangūs jie buvo Alfredui.

Brolių vaikai nėra tikri, kaip dėdė įsivaizdavo tuos mokėjimus, tačiau Alfredas patikslino, kokias premijas nori įsteigti: fizikos, chemijos, fiziologijos arba medicinos, literatūros ir dar vieną „tam, kas pasirodys daugiausia arba geriausiai veikęs tautų brolybės ir dabartinių armijų išformavimo arba sumažinimo bei taikos kongresų kūrimo ir plėtros labui“*. Taigi premiją už taiką. Tai yra už taiką pasaulyje. Karas tarp giminaičių greit taps realybe.

Per artimiausius ketverius metus vyksiančią kovą dėl pinigų apie Alfredo Nobelio testamentą sarkastiškai pasisakys net pats karalius Oskaras, pareiškiantis, kad dėdulė leidosi suvedžiojamas „fantazuotojų apie taiką, ypač moteriškos padermės“. Spauda trimituos apie meilės tėvynei stoką, o būsimasis ministras pirmininkas Hjalmaras Brantingas pavadins šią auką „didžiule klaida“.

Keturiolikos brolių vaikų – dabar daug labiau susirūpinusių – laukė ilgas ir skausmingas kelias. Kas bus su rusiškais šeimos naftos bendrovėmis netekus didžiosios akcijų dalies? Kas laukia pusbrolių ir pusseserių ir jų šeimų?

Kitą savaitę jų lieka tik trylika. Pirmadienio rytą vos prieš kelis mėnesius tėčio Roberto netekusi jaunesnioji Hjalmaro sesuo 23-ejų Thyra netoli Noršiopingo esančioje šeimos sodyboje Geto gyvenvietėje pasiskundžia prasta savijauta. Po kelių valandų gamindama Kalėdų vaišes ji krinta negyva.

Laikraščiuose rašoma, kad merginą tikriausiai ištiko širdies smūgis.

*

San Reme didingoje viloje su pribloškiančiu vaizdu į Viduržemio jūrą surengtas paprastas atsisveikinimas. Stebimi gausių smalsuolių, atvykę artimieji ir svarbūs miesto atstovai lydi palaikus į geležinkelio stotį. Procesijos priekyje, miesto orkestrui grojant Chopino gedulingą maršą, ažuolinis

* Švedijos centrinio banko ekonomikos mokslo premija Alfredo Nobelio atminimui buvo pridėta 1968-aisiais, o pirmą kartą įteikta 1969-aisiais.

karstas perkeliamas iš katafalko į traukinį. Paskui keliauja kalnas vainikų. Keletas perrišti šalių, kuriose veikia dinamito bendrovė, gedulo juostomis arba vėliavomis: Italijos, Ispanijos, Škotijos, Švedijos ir, savaime suprantama, Prancūzijos trispalve.

Palaikai keliaus tiesiai į Švediją. Traukinyje yra visi sienų kirtimą palengvinantys dokumentai. Vagoną užliejusioje gėlių jūroje galima pamatyti švelnius giminaičių atsisveikinimus, paskutinius artimų draugų žodžius ir inžinieriaus Andréé kreipimąsi: „Ačiū ir sudie! Nuo poliarinės ekspedicijos narių.“

Karstas keliauja per Europą penkias dienas. Tuo metu į laikraščius toliau plūsta prisiminimai. kažkas mini Alfredo Nobelio aistrą darbui ir pasidarygėjimą tuštybe, kažkas prisimena paprastą apsirengimą ir kantrybę su prašančiaisiais pagalbos. Švedų ir norvegų klubas Paryžiuje rašo, kad jo žodžiai kartais galėjo būti griežti, ypač pajutus veidmainystę, tačiau už jų visada slypėjo meilė žmonėms. Vėliau vienas jo remtų jaunųjų išradėjų pasakė: „Labai skaudu, kad norėjęs duoti tiek daug, pats gavo tiek mažai.“

Vienas Nobelio bendradarbis britas sudės savo mintis apie išėjusį draugą į keturiolikos puslapių veikalą, kuriame akcentuos visiškai neprognozuojamų ir kartu nepaprastai dvasingų pašnekesių intensyvumą. Jis rašys, kad Nobelis galėdavo blaškytis tarp itin nutolusių temų, o kartais ir tarp skirtingų kalbų. Vadins jį originaliu žmogumi: nervingu, gal net beveik persitempusiu ir itin jautraus būdo. Kartu „jis buvo talentingas, be galo energingas ir neprilygstamos ištvermės; nebijojo jokių pavojų ir niekada nenuleisdavo rankų susidūręs su sunkumais. [...] Išskirtinis jo asmenybės bruožas buvo impulsyvumo ir begalinio drovumo derinys. [...] Po dideliais antakiais žvelgiančios mažos, šviesios akys buvo nepaprastai išraiškingos ir bylojančios apie išskirtinį intelektą.“

Taip pat parašys, kad daugeliu atžvilgių Alfredą tokiu keliu nukreipė jo tėvas Immanuelis.

Tomis dienomis daug rašančiųjų atkreipė dėmesį į kvapą gniaužiantį šeimos kelią nuo tada, kai amžiaus pradžioje „vienas genialiausių savo laikmečio inžinierių“ Immanuelis Nobelis skynėsi kelią Stokholme. Teigiama, kad Alfredui ir jo broliams pavyko realizuoti plačius tėvo užmojus, kurių įgyvendinimo pamatyti pačiam nebuvo lemta.

1896 m. gruodžio 22 d. traukinys lėtai rieda per žiemiškai baltą sostinę. Lokomotyvas sustoja Stokholmo centrinėje stotyje po dvišlaičiu stogu, kur siuntoms skirtos patalpos braška per siūles nuo didžiausio atkeliaujančių ir siunčiamų Kalėdų dovanų kiekio šalies geležinkelio istorijoje.

Skamba varpeliai. Šnarpščia arkliai. Alfredas Nobelis vėl grįžo namo.